

Tiina Laitinen, Eija Kempainen, Heikki Eeronheimo
& Jari Ilmonen

Metsähallituksen vastuulajien tila ja suojelutaso vuonna 2006

Kourukinnassammal

Scapania carinthiaca J.B. Jack ex Lindb.

[luontodirektiivissä nimellä: *Scapania massolongi* (K. Müll.) K. Müll.]

- Luonnonsuojeluasetus: erityisesti suojeltava, rauhoitettu
- Luontodirektiivi: liitteen II laji
- Uhanalaisuusluokka vuonna 2000: CR, äärimmäisen uhanalainen; Suomen vastuulaji
- **Suojelutason kokonaisarvio vuonna 2006: epäsuotuisa huono – heikkenevä**

Kourukinnassammalen elinympäristöä Oulangalla. Kuva: Tiina Laitinen

Levinneisyysalue ja esiintyminen

Kourukinnassammalen levinneisyysalueen pinta-ala on 100 km². Laji on havaittu vain yhdeltä 10x10 km:n ruudulta, jonka perusteella levinneisyysalue on määritetty. Lajin ainoa tunnettu nykykasvupaikka Oulangan kansallispuistossa on löydetty vuonna 1997, mutta laji lienee kasvanut esiintymärungollaan jo ennen 1990-lukua, ehkä 1970–1980-luvulta lähtien (kuva 1).

Lajin levinneisyysalueen kehityssuunta on arvioitu vakaaksi tarkastelujaksolla 1997–2006. Lajista on havaintoja 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta myös Etelä-Suomesta Vihdistä, Sahalahdelta ja Valkealasta. Nämä esiintymät lienevät kuitenkin hävinneet jo vuosikymmeniä sitten, eikä niitä ole otettu huomioon lajin suojelutason arvioinnissa.

Kourukinnassammalen todellinen levinneisyys tunnetaan kohtalaisen heikosti. Laji on hyvin pieni ja vaikeasti havaittava. On mahdollista, että lajia esiintyy laajemmin Oulangan alueella, missä on periaatteessa runsaasti lajille sopivia kasvupaikkoja. Sopivia alueita on muuallakin, erityisesti pohjoisessa Suomessa. Koska lajia on tavattu myös eteläisessä Suomessa, voisi sopivia kasvupaikkoja olla etelämpänäkin.

Kourukinnassammalen levinneisyysalueen tilan on arvioitu olevan suotuisa. Syrjänen (2001) arvioi levinneisyysalueen epäsuotuisaksi sen supistumisen vuoksi. Taantumisen arvoitiin tuolloin kuitenkin pitkällä aikavälillä (noin 100 vuotta). Tässä levinneisyysaluetta on arvioitu luontodirektiivin voimassaolon aikana (1995–2006), lajin uudelleen löytymisen jälkeen.

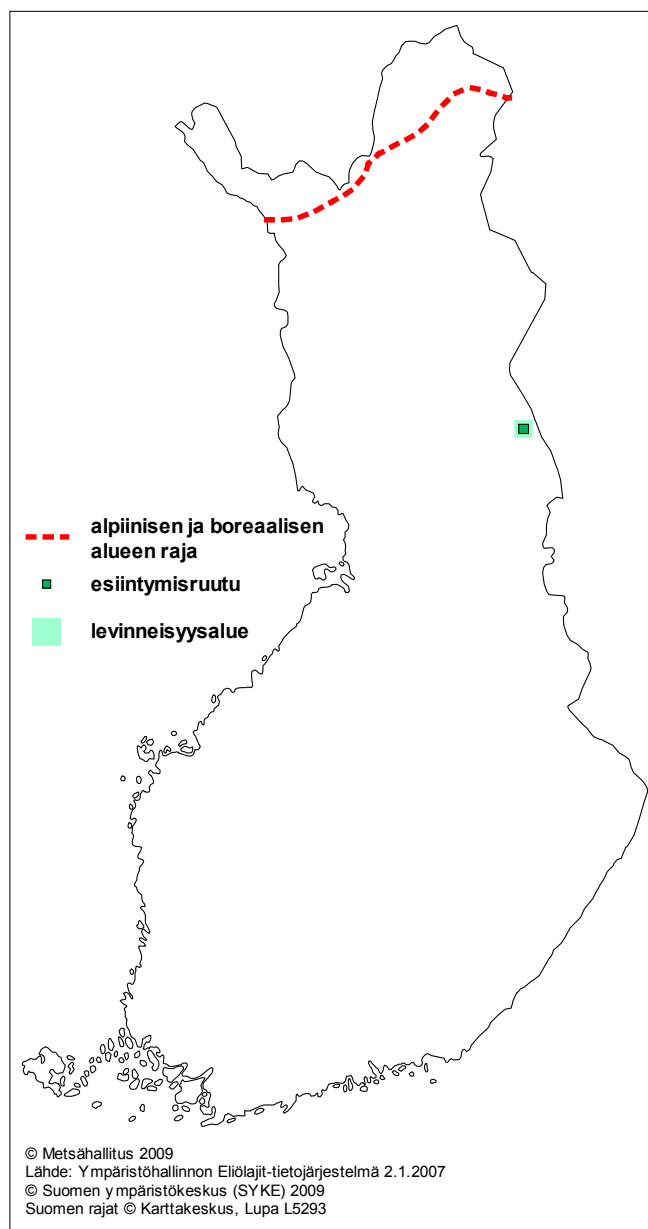
Populaatiokoko

Kourukinnassammalta kasvaa nykytiedon mukaan vain yhdellä puunrungolla kuuden neliösenttimetrin laajuisena koloniana (taulukko 1).

Lajin populaation kehityssuunta on arvioitu vakaaksi tarkastelujaksolla 1997–2006. Kourukinnassammalen kolonia on säilynyt kasvurunkojen määrän perusteella tarkasteltuna vakaana. Sen pinta-ala vaikuttaa kuitenkin pienentyneen voimakkaasti vuosien 1997 (125 cm²) ja

Taulukko 1. Kourukinnassammalen populaatiokoko.

	Suomessa yhteensä	Borealisella alueella	Alpiinisella alueella
Kolonioita	1	1	–
Kasvuston ala cm ²	6	6	–
Havaintopaikkoja	1	1	–
1x1 km -ruutuja	1	1	–

Kuva 1. Kourukinnassammalen levinneisyys.

2006 (6 cm²) välillä. Kasvuston heikkeneminen on luontaista ja johtuu rungon lahoamisen edistymisestä.

Kourukinnassammalen ainoan tunnetun paikan populaatio on kartoitettu, mutta koska olemassa olevia havaintopaikkoja on mahdollisesti muitakin, tiedon laatu on korkeintaan kohtalainen.

Lajin populaation tilan on arvioitu olevan epäsuotuisa huono – heikkenevä populaation pienen koon ja nykyisen kasvuston todetun ja ennustetun pienenemisen vuoksi.

Lajin elinympäristöt

Kourukinnassammal kasvaa pieninä ryhminä lahoppuulla pienilmastoltaan hyvin kosteilla kasvupaikoilla, kuten purojen, koskien ja vesiputousten tuntumassa (Syrjänen

2009). Laji vaatii lahopuu-jatkumon, ja se viihtyy erittäin pienikokoisena parhaiten melko tuoreilla rungoilla, joilla kasvaa vain matalaa maksasammalten vallitsemaa kasvillisuutta. Suomen ainoa tunnettu kasvupaikka sijaitsee jyrkästi viettävässä, kalliorinteiden suojaamassa kapeassa kurussa, jonka pohjalla on kapea, matala puro. Pienilmasto on hyvin kostea, paikoin pärskeinen. Sammal kasvaa 20 cm:n paksuisella kuorettomalla havulahopuunrungolla noin 80 cm vesirajan yläpuolella. Lajille sopivan elinympäristön pinta-ala asutulla puunrungolla on noin 0,25 m². Lajin suojelun kannalta tärkeän elinympäristön määrä purouoman ympärillä on noin 0,25 ha.

Lajin elinympäristön kehityssuunta on arvioitu vaakaaksi tarkastelujaksolla 1997–2006. Nykyinen esiintymä sijaitsee suojelualueella ja kourukinnassammalen asuttamassa puronotkossa lajille soveliaan elinympäristön määrä on pysynyt vakaana. Lajin asuttamalla rungolla sopivan kasvualustan määrä kuitenkin vähenee jatkuvasti lahoamisen edistyessä ja muiden lajien kilpailun lisääntyessä. Lajin asuttama elinympäristö tunnetaan hyvin.

Kourukinnassammalen elinympäristön tilan on arvioitu olevan epäsuotuisa riittämätön, sillä kasvualustan laatu nykyisellä kasvurungolla on heikentynyt muiden lajien aiheuttaman kilpailun vuoksi. Kasvualustaksi sopivalta vaikuttavia maapuita on nykyisen kasvupaikan lähiympäristössä tarjolla jonkin verran, mutta todennäköisesti ei kuitenkaan riittävästi, eikä lajin ole havaittu levinneen läheisille rungoille.

Lajiin vaikuttaneet ja vaikuttavat tekijät sekä tulevaisuuden ennuste

Kourukinnassammalen Etelä-Suomen esiintymät ovat hävinneet jo vuosikymmeniä sitten todennäköisesti lahopuu-jatkumon katkettua metsätaloustoimien vaikutuksesta. Ainoalla nykyisin tunnetulla kasvupaikalla kasvuston pinta-ala on pienentynyt ja kolonia on vaarassa hävitä lähivuosina. Sopivan kasvualustan määrä rungolla vähenee jatkuvasti rungon luontaisen lahoamisen edistyessä ja muiden lajien kilpailun lisääntyessä.

Lajille periaatteessa sopivalta vaikuttavia runkoja on olemassa kasvupaikan lähistöllä ja lähiseudun puronvarilla, mutta jostakin syystä lajin ei ole havaittu levinneen muualle. Laji häviää esiintymispaikaltaan, mikäli se ei leviä muille sopiville rungoille.

Lajin tulevaisuuden ennusteen arvioidaan olevan epäsuotuisa huono.

Suojelutilanne ja hoitotoimet

Kourukinnassammalen ainoa havaintopaikka on Oulangan Natura-alueella kansallispuistossa ja siten suojeltu (taulukko 2).

Lajin kasvupaikalla ei ole tehty hoitotoimia.

Suojelu-, hoito- ja tiedonkeruutarve

Lajille ei ole nykytiedon perusteella lisätarvetta suojelualueiden muodostamiseen. Kourukinnassammalen nykyinen kolonia vaatii kuitenkin kiireellisiä hoitotoimia. Sammal on saatava leviämään useammalle rungolle. Nopein vaihtoehto on tuoda paikalle lähistöltä sopivasti lahonneita runkoja. Puron yli kaatuneita runkoja voidaan kunnostaa lajin kasvualustaksi poistamalla niitä peittävää (lehti)sammalkasvustoa ja paljastamalla puupintaa lajin kasvualustaksi. Puron yli voidaan myös kaataa uusia sopivia runkoja. Mahdollisuudet lajin siirtoistutuksiin tulee selvittää.

Lajin potentiaalisia kasvupaikkoja tulee selvittää Oulangalla ja laajemmin Koillismaalta sekä Kainuusta ja Lapista. Lajia olisi syytä etsiä myös Etelä-Suomesta alueilta, mistä lajia on havaittu aikaisemmin. Koska lajin populaatiokoko on pienentynyt ja havaintopaikka on häviämisaarassa, tulee sitä seurata aluksi vuosittain, kunnes todetaan, että lajin populaatiokoko asutulla rungolla kasvaa tai laji on levinnyt uusille rungoille. Tämän jälkeen seurantaväliä voi harventaa.

Taulukko 2. Kourukinnassammalen nykyisten havaintopaikkojen jakautuminen suojelualueille, suojeluohjelma-alueille ja niiden ulkopuolelle sekä Metsähallituksen alueille. Lähde: ympäristöhallinnon Eliölajit-tietojärjestelmä 2.1.2007.

Omistaja	Natura	Luonnon-suojelualue	Luonnon-suojeluohjelma	Naturan tuoma lisäys	Suojelu yhteensä	Ei suojeltu	Kaikki yhteensä
Mh	1	1	–	–	1	–	1
muu	–	–	–	–	–	–	–
Yhteensä	1	1	–	–	1	–	1

Kirjallisuutta

Buch, H. 1936: Suomen maksasammalet. – Otava, Helsinki. 116 s.

Laitinen, T., Kempainen, E. & Eeronheimo, H. 2007: Lajien suojelutason raportointi EU:lle 2007 & Metsähallituksen vastuulajien tila 2006 -arviointi. Kourukinnassammal. – Julkaisematon raportti (asianumero 4915/41/2007), Metsähallitus, Vantaa, 21.12.2007. 15 s.

Syrjänen, K. 2001: Sammalet. – Teoksessa: Ilmonen, J., Rytteri T. & Alanen, A. (toim.), Luontodirektiivin kasvit ja selkärangattomat eläimet, Suomen Natura 2000 -ehdotuksen luonnontieteellinen arviointi. Suomen ympäristö 510: 72–100.

Syrjänen, K. 2009: *Scapania carinthiaca* – äärimmäisen uhanalainen. – Teoksessa: Laaka-Lindberg, S., Anttila, S. & Syrjänen, K. (toim.), Suomen uhanalaiset sammalet. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Ympäristöopas. S. 243–244.

Ulvinen, T., Syrjänen, K. & Anttila, S. (toim.) 2002: Suomen sammalet – levinneisyys, ekologia, uhanalaisuus. – Suomen ympäristö 560. 354 s.

Metsähallituksen vastuulajien tilan ja suojelutason arviointi on tehty luontodirektiivin vuosia 2001–2006 koskevan raportoinnin yhteydessä. Suojelutaso ja sen osatekijät (levinneisyysalue, populaatio, lajin elinympäristö, ennuste lajin tulevaisuudesta) arvioitiin luokituksella suotuisa – epäsuotuisa riittämätön – epäsuotuisa huono. Arvioinnista ovat vastanneet Tiina Laitinen, Eija Kempainen ja Heikki Eeronheimo. Lajin suojelutason arvioinnin tietoja ei kuitenkaan toimitettu EU:n komissiolle, koska se ei ole mukana Suomen ns. referenssiluettelossa. Jari Ilmonen on toimittanut tämän tietolomakkeen arviointimateriaalin pohjalta.

Luontodirektiivin raportoinnin laji- ja luontotyyppikohtaiset arvioinnit ja niiden yhteenvedot eri luonnonmaantieteellisiltä alueilta kaikissa EU-maissa ovat osoitteessa: <http://biodiversity.eionet.europa.eu/article17>

Suosittelava viittaus: Laitinen, T., Kempainen, E., Eeronheimo, H. & Ilmonen, J. 2009: Metsähallituksen vastuulajien tila ja suojelutaso vuonna 2006. Kourukinnassammal – *Scapania carinthiaca* J.B. Jack ex Lindb. – Tietolomake, lajit. Metsähallitus, 4 s. <http://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/kourukinnassammal_2006.pdf>

Ulkoasu ja taitto Marianne Katainen, kansikuva Tiina Laitinen, kartta Heikki Eeronheimo

© Metsähallitus 2009